

Lyngby kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

MAX LASERNA 2015-05-15

Max Laserna
Byggnadsantikvarie

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Lyngby kyrka

Genarps församling, Torna kontrakt, Lunds stift
Lyngby socken, Lyngby 23:2, Lunds kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Omkring två mil öster om Malmö, mellan orterna Genarp och Klågerup, ligger kyrkbyn Lyngby. Det lilla samhället är beläget i en sjörik trakt strax öster om Romeleåsen med sitt rika natur- och skogslandskap. Kyrkan har en central placering i byn, vilken omsluts av åker- och betesmarker i alla väderstreck. Kyrkogården ligger i byns södra del och avgränsas i norr av byvägen kring vilken byn är samlad. Söder om kyrkan breder ett småkuperat öppet landskap ut sig. Kyrkogården som omger kyrkobyggnaden är uppbyggd av grusgångar och gräsmattor med gravkvarter indelade av låga buxbomshäckar. De fornfynd som påträffats i området härrör främst från järnåldern. Ibland det mindre antal fasta fornlämningar som påträffats i socknen utmärker sig den så kallade Mängelsten samt bronsåldershögen Skagelskulle, i vilken urnor från bronsåldern (ca 1500 f kr) återfunnits. Lyngby, Genarp och Gödelöv har sedan länge bildat pastorat tillsammans. Fram till 1974 var Lyngby moderförsamling. 1995 ombildades pastoratet till Genarps församling.

Flygbild tagen från norr, 2014. Foto: Pär-Martin Hedberg.

Kyrkobyggnaden

Kyrkobyggnaden stod färdig 1882 och ersatte då en liten romansk tegelkyrka som var belägen omkring 25 meter nordväst om den nuvarande kyrkan. Tegelkyrkan uppfördes sannolikt under sent 1100-tal eller tidigt 1200-tal och bestod av långhus, kor och absid åt öster. Långhusets fasader var dekorerade med rundbågefriser under takfoten, och hade portaler åt norr och söder. Någon gång under första hälften av 1300-talet försågs absidens hjälmvalv med kalkmålningar. Under senmedeltiden valvslogs kyrkorummet och ett vapenhus uppfördes på långhusets norra sida. Den kraftiga befolkningsökning som skedde under 1700- och 1800-talen medförde att många av landets församlingar växte ur sina små medeltida kyrkobyggnader. Diskussioner om hur platsbristen i Lyngby kyrka skulle lösas hade inletts redan under 1800-talets första hälft. Både ombyggnad och nybyggnad diskuterades. På 1860-talet framlades två tillbyggnadsförslag för kyrkan, vilka ritats av arkitekt Johan Fredrik Åbom (1817–1900) vid Överintendentsämbetet i Stockholm. Det ena innebar en breddning av långhuset och den andra att korsarmar skulle uppföras i anslutning till kyrkans kor. Båda förslagen omfattade att ett torn skulle uppföras i väster.

1880 togs slutligen beslutet att den gamla kyrkan skulle rivas och att en ny skulle uppföras efter Åboms ombyggnadsritningar från 1869. Kyrkan byggdes 1881–82 i nygotisk stil med spirkrönt västtorn med rektangulärt långhus samt ett smalare och aningen lägre kor, vilket avslutas med en femsidig sakristia i öster.

Den romanska kyrkan fotograferad strax innan rivning. Mitt på långhusets fasad syns ett högt sittande romanskt fönster, vilket sattes igen när de större småspröjsade fönstren installerades på 1700-talet.

Taken över långhus, kor och absid är belagda med skiffer. Fönstren har en tidstypiskt spetsbågig form, vilken kännetecknar den nygotiska arkitekturen.

1927 genomfördes en omfattande restaurering under ledning av arkitekt Eiler Græbe (1892-1977). Restaureringen innebar att samtliga ytskikt i kyrkorummet målades om. Väggarnas kvaderstensimitation utfördes som en kopia av de dåvarande målerierna. Stora delar av inredningen ekådringsmålades och detaljer förgylldes. Fönstren i långhuset försågs med svagt tonat antikglas i blått och rött. Den gamla altaruppsatsen placerades på ett nytt postament och monterades i det norra sidoskeppet. Delar av bröstningen till läktarbarriären från 1700-talet placerades i det södra sidoskeppet och delar av bröstningen till läktaren som stått i den gamla kyrkans långhus flyttades till koret.

1957-58 uppfördes bårhuset efter ritningar av Græbe som då hade varit domkyrkoarkitekt i Lund i 14 år. Några år senare, 1961, monterades mosaikreliefen i bårhuset vilken skapats av malmökonstnären Olle Wessbohn.

Exteriör

Kyrkobyggnaden är sannolikt uppförd i skalmurskonstruktion och har en stomme av gråsten och tegel, byggnadsmaterial som delvis återvunnits från den äldre romanska kyrkan. Murarna bär en vit spritputs och vilar på en mörkt målade och lätt utskjutande sockel. Merparten muröppningar är spetsbågiga och är alla slätputsade. Samtliga fasader avslutas uppåt av en slätputsad trapperad bågfris och en kornisch med tre utskjutande mursprång.

Tornet har en kvadratisk plan och är smalare än långhuset. På tornets tredje våning återfinns kyrkans två klockor (se "Inredning och inventarier") och klockbocken, vilken utgörs av tre bockar varav de två i väster är tillverkade i ek medan den östra är i furu. Tornspiran är avtäckt med svart plåt medan de relativt flacka sadeltaken över långhus och kor samt sakristians tredelade takfall är belagt med skiffer.

Bortsett från sakristians runda östfönster är samtliga fönster av gjutjärn med spröjs i ett diagonalställt rutmönster. Fönstren avslutas uppåt med dekorativa symboler i form av cirkelar och trepass i långhuset samt grekiska kors och åttauddiga stjärnor i sakristian. Fönstrens solbänkar är av räfflat gjutjärn som målats svart. Portar och ljudluckor är av trä. Huvudingången i tornets västra del har en rektangulär kopparinklädd pardörr med ett fast, rödmålat övre fönster dekorerat med samma snedställda spröjsindelning och trepassdekor som gjutjärnsfönstren i långhus och kor. Över huvudingången finns en platta med texten UPPFÖRD UNDER OSCAR IIs REGERING.

Interiör

Lyngby kyrka stod under lång tid i patronatsförhållande till innehavaren på Assarstorps sätesgård som ligger knappt två kilometer sydväst om Lyngby. Detta förhållande framgår av vapnen som finns avbildade på den bevarade bröstningen till läktarbarriären från 1700-talet som är uppsatt på långhusets södra vägg.

Vapenhuset nås genom huvudentrén i tornets västingång. Rummet är kvadratisk och har ett plant tak och ett golv belagt med gula cementplattor från 1980-talet. Vapenhusets väggar är täckta av limfärgsmålner i kvaderstensimitation. En trappa leder upp till orgelläktaren och vidare upp i tornet.

Kyrkorummet binds samman av den spetsbågiga triumfbågen och de två flankerande mindre muröppningarna i långhusets östra vägg. Koret och sakristian ligger tre trappsteg över den övriga kyrksalen och delas av med en tribunbåge och en skärmvägg som ekådrats och förgyllts. Kyrkorummet har genomgått ett antal restaureringar men har behållit merparten av sin ursprungliga karaktär.

Långhuset och det aningen mindre koret utgör ett stort och sammanhållet kyrkorum bestående av tre skepp där mittskeppet täcks av ett spetsbågigt reveterat valv som vitputsats. Valvet bärs upp av pelarburna och längsgående bjälkar. Pelarna är gråmålade medan bjälkarna har en kulör lik grönjerd. Bänkinredningen består av två öppna kvarter placerade på var sin sida om mittgången, vars golv består av betong med ett snedställt rutmönster. De två lägre sidoskeppen har plana tak och murarna täcks liksom i vapenhuset av kvadermålning. Allt limfärgsmålneri genomgick omfattande rengörings- och konserveringsarbeten 2013.

Orgelläktaren återfinns i kyrkorummets västra del och har samma bredd som långhuset. Den bärs upp av åtta pelare och har ett utskjutande mittparti. Läktarbarriären är ekådrad med förgyllda detaljer. Ramverkets fyllningar är dekorerade med spetsbågemönster.

Kyrkorummet sett åt öster. Golvet i mittgången består av betong med ett ritsat diagonalt ruttmönster.

Kyrkans vind nås från tornets tredje våning. Takstolarna består av högben vilka går ned i knäbockar som vilar på murkrönen. Två sparrar löper parallellt med högbenen från stickbjälkarnas ändar inåt till hanbandets mitt. Samtliga takstolar och taklag är i furu.

Inredning och inventarier

Bänkinredning, predikstol (med tillhörande ljudtak), altarordning, orgel och orgelfasad är bevarade sedan kyrkans uppförande.

Altaret är enkelt utformat och är avsett att vara inklätt med antependium.

Altartavlan är en kopia av en tavla utförd av den florentinske målaren Carlo (Carlino) Dolce (1616–1686) och hänger på en skärmvägg i ek med spetsbågedekor som delar av kor och sakristia. Kopian föreställer Kristus vid ett bord med bröd och dryckeskalk och är utförd av Freulein Marie Davids från Weimar.

Altarringen i ek består av ett räckverk av pelare med mellanliggande profilsågade brädor upptill. Knäfallet är klätt med röd sammet.

Kyrkans äldre altaruppsats som idag hänger på långhusets norra vägg härrör från 1600-talet och har bevarats från den tidigare medeltida kyrkan. Altaruppsatsen har ett bakomvarande sekundärt illusionsmåleri, vilket sannolikt tillkom på 1770-talet.

Predikstolen med tillhörande ljudtak är oktagonal och står på en fot i form av en pelare och är placerade i triumfbågens norra sida. Den har ett profilerat ramverk med fyllningar dekorerade med spetsbågar. Predikstolen är ekådrad med förgyllda detaljer. Den tidigare kyrkans predikstol samt en nummertavla är deponerade på Historiska museet i Lund.

Dopfunten i trä härrör sannolikt från 1800-talet och är målad i en brun kulör med beige detaljer.

Bänkinredningen är ursprunglig och består av två öppna kvarter placerade på varsin sida om mittgången. Gavlarna har svängd form och är dekorerade med stiliserade blommor samt en horisontal list. Samtliga ytor är brunmålade. Bänkar på läktarna bär ännu den ekådringsmålning och förgyllning som tillkom vid Eiler Græbes restaurering 1927.

Orgeln tillverkades 1882 av orgelbyggare Rasmus Nilsson i Malmö. Orgelverket är mekaniskt, har 11 stämmor och drivs sedan 1950-talet en elektrisk fläkt. Spelbordet är vänt mot kyrkorummet och är ursprungligt. Orgelfasaden är samtida med orgeln och är ritad av arkitekt Isak Gustaf Clason (1856–1930). Den har en tredelad nygotisk arkitektur med ett högre spetsigt mittparti som flankeras av två lägre sidopartier. Samtliga trädetaljer är ekådrade med förgyllda accenter.

Stora kyrkklockan är gjuten i Malmö av klockgjutaren Andrea Wetterholm och är från 1741. Lilla kyrkklockan är tillverkad av Ohlssons Klockgjuteri i Ystad och skänkt till kyrkan av Lyngby Arbetsförening 1945.

Kyrkans äldre predikstol från 1600-talet är tillsammans med en nummertavla deponerade på Lunds Universitets Historiska Museum.

En järnbeklädd *offerstock* från 1600-talet som bevarats från den tidigare kyrkan finns placerad vid ingången från vapenhuset till långhuset.

Triumfskrucifixet som hänger i triumfbågen är bevarat från den tidigare romanska

Altaranordningen i koret.

kyrkan. Krucifixet tros vara från 1400-talets första del. Korset och bemålningen är sekundära.

Kyrkogård

Kyrkobyggnaden omges av en kyrkogård med jämnt fördelade gravar runt om kyrkan. I slutet av 1920-talet utvidgades kyrkogården åt söder. Den nutillkomna delen ligger omkring en meter lägre än den övriga kyrkogården. I mitten av 1980-talet omgestaltades kyrkogården från att ha dominerats av grus- och buxbomskvarter till att till stor del beläggas med gräs. Gångsystemets huvudstruktur är i stort sett bevarad och gångarna är ännu grusbelagda. Bland växterna på kyrkogården utmärker sig buxbom, tuja, björk och hagtorn. Kyrkogården ligger mellan en halv och en meter över den övriga byn som breder ut sig i norr. Stödmuren är uppbyggd av marksten som kröns av en tuktad hagtornshäck. En trädrad av kastanj avgränsar kyrkogården norrut. Ingångar till kyrkogården finns i norr, i väster och i söder. Samtliga har grindar av smidesjärn och är dekorerade med franska liljor upptill. Trädrader avgränsar kyrkogården i samtliga väderstreck.

Kyrkogården och bårhuset från 1958.

I kyrkogårdens sydvästra hörn finns en stor gravsten i modernistisk stil som rests över familjen Collin. Maria Collin (1864–1933) från Lyngby sägs ha gjort sig en förmögenhet genom att sammanställa en gemensam tidtabell över Skånes privata, och vid den tiden mycket täta, järnvägstrafik (*Tidtabell för Skåne 1897–1906*). Hon skrev även böcker om skånsk konstvävnad. En stiftelse i hennes namn delar idag årligen ut pengar till personer med koppling till orten och Bara härad.

Byggnader på kyrkogården

Sydväst om kyrkan finns ett bårhus som uppfördes 1957–58 efter ritningar upprättade av Eiler Græbe. På bårhusets södra vägg finns en mosaik utförd av Malmökonstnären Owe Wessbohn vilken tillkom 1961. Mosaiken är utförd i modernistisk stil och har temat ”från alfa till omega” (konstnärens beskrivning). I bårhuset förvaras även två av de tio bänkar som avlägsnades från kyrkorummet under restaureringen 2014.

I anslutning till parkeringsplatsen som ligger nedanför kyrkogårdsmuren sydväst om kyrkogården finns en servicebyggnad med vaktmästeri och förråd.

Kulturhistorisk karaktärisering för Lyngby kyrkoanläggning

Byn Lyngby utgör ett fint exempel på en typisk mindre skånsk kyrkby. Prästgården som ligger strax nordost om kyrkan utgör tillsammans med övriga gårdar i byn en välbevarad äldre bebyggelsemiljö. Kyrkogårdens närhet till betesmarker och det småkuperade öppna landskapet söder om kyrkan bidrar till upplevelsen av den historiska miljön. Fornfynden i området visar att platsen har varit ett boställe redan under järnåldern. När den medeltida kyrkan revs överfördes ett antal föremål till den nuvarande kyrkan. Dessa föremål har en särskild betydelse som länk till anläggningens äldre historia. Kyrkan var under lång tid knuten till patronatus på Assartorps säteri, vilket ännu syns i vapnen som är målade på den bevarade fronten av läktarbarriären som hänger på långhuset södra vägg. Vapnen påminner kyrkobesökaren om det historiskt sett mycket betydelsefulla förhållandet mellan den skånska adeln och landskapets kyrkor.

Kyrkobyggnaden visar med sitt spetsbågiga stilmönster och strama vitputsade exteriör på den övergång från den nyklassiska gråstensarkitektur som dominerade det skånska kyrkobygandet från mitten av 1800-talet, till den nygotiska tegelarkitektur som karaktäriserar landskapets kyrkor byggda 1880–1910. Mittgångens betonggolv med sitt diagonalställda rutnätsmönster och fönstrens räfflade solbänkar i gjutjärn är båda intressanta exempel på användningen av den nya tidens byggnadsmaterial i arkitekturen. Takens skiffertäckning är typisk för tiden kring det sena 1800-talet och visar på de utökade materialmöjligheter som utbygandet av det svenska järnvägsnätet medgav. Bortsett från det utbyte av ytskikt och material som reparations- och underhållsarbete gett upphov till är exteriören i stort sett oförändrad sedan uppförandet.

Trots att 10 av kyrkorummets ursprungligen 30 bänkar avlägsnats vid en nyligen utförd restaurering, har kyrkorummet bevarat en sammanhållen karaktär präglad av den nygotiska interiören med orgelläktare, orgelfasad, bänkar, predikstol med tillhörande ljudtak och altaranordning. Orgelfasaden hör till den sedermera välkände arkitekten och professorn Isak Gustaf Clasons tidigare alster som verksam arkitekt, vilket ger den ett särskilt intresse. Den inredning och de inventarier som finns bevarade från den tidigare medeltida kyrkan har betydande kulturvärden. Till dessa räknas bland annat offerstocken från 1600-talet, dopfatet från 1500-talet, det senmedeltida triumfkrucifixet samt delar av ovan nämnda läktarbarriär.

Rekommendationer

- Lyngby kyrka och kyrkogård utgör en historisk plats med medeltida förankring som tillsammans med omkringliggande gårdsbebyggelse och kulturlandskap utgör en samlad och betydelsefull kulturmiljö.
- Kyrkorummets karaktär från kyrkans uppförande, med sin ljusa, spatiösa interiör och kvaderstensmålade väggar samt enhetligt nygotiska inredning och äldre inredning bör bevaras.
- Kyrkans orgel som är tillverkad av orgelbyggare R. Nilsson i Malmö är en av landskapet främsta och bör tillsammans med dess nygotiska fasad ritad av arkitekt I. G. Clason behandlas med särskild varsamhet.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap kulturmiljölagen.

Bytomten för Lyngby kyrkby, utmätt efter 1809 års karta, är registrerad som fornlämning nummer 29:1 i Lyngby socken och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

Källor och litteratur

Underhållsplan för Lyngby kyrka i Genarps församling (2010-03-15), Ponnert arkitekter AB, Lund

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, (utkast) publicerad 2012

Regionmuseets i Kristianstads arkiv, Lund, mapp: Lyngby kyrkor 1 –1989.

Historiska kartor:

<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/s/searchresult.html?archive=GEO-IN&firstMatchToReturnLMS=1&firstMatchToReturnREG=1&firstMatchToReturnRAK=1&yMin=6161946&xMin=394857&yMax=6162946&xMax=395857>

Fornsök:

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>, Riksantikvarieämbetet Fornsök, hämtad 2014-11-01

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2014-06-27

Fältinventering: Max Laserna

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning: Max Laserna, efter samråd med referensgrupp utsedd av Lunds stift samt representanter från Genarps församling.

Rapportsammanställning och foto (där inget annat anges): Max Laserna, byggnadsantikvarie

Kvalitetsgranskning: Henrik Nilsson, byggnadsantikvarie

Färdigställd: 2015-05-15